

ROCK I JOVENTUT A ESPANYA DURANT LA
PRIMERA ETAPA DEL SEGON FRANQUISME
(1959 A 1969)

Autora: Aïda Rodríguez Rojas

Tutora: Carme Pardo Salgado

Grau en Història de l'art. Curs 2023-2024

Facultat de Lletres de la Universitat de Girona

ÍNDIX

Introducció. Metodologia i objectius	1
1. Introducció. El franquisme	2
1.1. 1945 a 1959. La “performance” franquista i l’aparició en escena dels tecnòcrates	2
1.2. Introducció al “segon franquisme” (1957 a 1975).....	4
1.3. La dècada de 1960	6
2. L’economia de l’Espanya dels anys seixanta	7
2.1. El “desarrollismo”	7
2.2. Una font per a l’economia: el turisme estranger.....	8
2.3. Les migracions i les transformacions socials	10
3. La conflictivitat a l’Espanya dels seixanta	11
3.1. Conflictivitat a nivell estudiantil	12
3.2. Conflictivitat a nivell laboral.....	13
3.3. Conflictivitat a nivell regional.....	14
3.4. Conflictivitat a nivell eclesiàstic.....	14
4. Nous valors i formes de vida	15
5. La cultura de masses a Espanya	16
5.1. La ràdio	18
5.2. La cultura crítica als anys seixanta	18
6. Les relacions de l’Estat espanyol amb Europa i Estats Units	19
7. L’explosió del rock espanyol als anys seixanta: Un viatge a través de la música i la cultura	21
7.1. L’arribada del rock a Espanya.....	22
7.2. La ràdio i les influències musicals d’altres països	24
8. Els Festivals de Joventut	28
9. Els Matinals i els Festivals del Price-Hall de Madrid	29
10. El “boom” dels grups espanyols el 1965	31
11. La professionalització dels cantants de rock espanyols	32
12. El cas The Beatles en relació al règim franquista	34
12.1. Qui eren The Beatles?	34
12.2. Un epíleg: La novel·la d’Alfons Cervera.....	36

13.	Conclusions	39
14.	Bibliografia i webgrafia.....	42

Introducció. Metodologia i objectius

Podria haver fet el treball sobre el rock i la joventut als Estats Units però és un tema que ja està molt explorat, en canvi he pogut observar a base de fer recerca que, en comparació, no hi ha pràcticament treballs sobre rock i joventut a l'Estat Espanyol durant la primera etapa del segon franquisme (1959-1969).

Personalment em cridava l'atenció el contrast de la vivència de la música rock, una música transgressora lligada sobretot al sector jove de la població, en el context d'una dictadura feixista com l'espanyola i volia traslladar aquesta curiositat que m'ha sorgit per aquest tema a un treball acadèmic.

L'objectiu de la recerca és entendre quin era el context de l'Estat espanyol a la dècada de 1960 descobrint quins van ser els esdeveniments més importants per comprendre per què la música rock va néixer més tard i amb més dificultats a aquest país que a altres països europeus, d'Hispanoamèrica i als Estats Units. Un altre objectiu que desenvolupo al treball és analitzar que va significar l'arribada del rock per a un jovent que es trobava en un context polític autoritari.

La metodologia utilitzada per a fer aquest treball ha estat la següent: primer vaig fer una pluja d'idees amb la meva tutora, una vegada escollit el tema vaig realitzar un cronograma per organitzar quan tenia que tenir realitzades cada una de les parts del treball. Ràpidament vaig començar a buscar bibliografia tant física com digital sobre la part del treball sobre el franquisme i sobre la part de la música rock amb el suport i consell de la meva tutora Carme Pardo Salgado. He hagut de treballar el context històric i musical per separat. La bibliografia bàsica han estat els llibres de Borja de Riquer, Nicolás Sesma i Josep Fontana per a la part del franquisme i per a la part musical els llibres de Charlie Gillett, José María Íñigo i Héctor Fouce.

Primer vaig fer la part musical, per ser la part central d'aquest estudi i la base sobre la qual podríem profunditzar posteriorment a la part del franquisme escollint quins temes tractar per connectar totes dues parts.

1. Introducció. El franquisme

El treball es divideix en dues parts: la primera esbossa els fets més importants durant el franquisme als anys seixanta i la segona explica com es va viure el fenomen de la música rock a Espanya durant la mateixa dècada.

En la primera part explico els fets històrics més importants a l'Espanya del règim franquista des del 1945 fins al 1975 per tal de clarificar i fer entendre els fets anteriors a l'època que ateny aquest treball: la primera etapa del segon franquisme, que abasta de l'any 1959 al 1969. Posteriorment explico a través d'una sèrie d'apartats l'economia espanyola als anys seixanta, les migracions i les transformacions socials que se'n deriven, la conflictivitat a nivell estudiantil, laboral, regional i eclesiàstica, per acabar amb dos apartats que ens avancin aspectes treballats a la part musical del treball; les noves formes de vida, la cultura de masses, la ràdio, la cultura crítica i les relacions d'Espanya amb Europa i els Estats Units.

Seguidament l'últim apartat mencionat s'enllaça amb la introducció a la part musical del treball.

1.1. 1945 a 1959. La "performance" franquista i l'aparició en escena dels tecnòcrates

Prèviament a l'explicació sobre els esdeveniments que van portar al règim franquista a prendre una sèrie d'accions que van convertir la dècada dels anys seixanta en una dècada de creixement en molts aspectes i per altre banda, de conflictivitat, cal saber què va passar les dues dècades anteriors per conèixer el context.

Durant els anys quaranta del segle XX Espanya va estar governada pel règim franquista després de que Francisco Franco ascendís al poder acabada la Guerra Civil Espanyola (1936-1939). A nivell internacional durant aquesta dècada va succeir la Segona Guerra Mundial (1939-1945), una guerra que va comportar nombroses pèrdues materials i humanes. Espanya va patir un greu

afebliment durant aquesta dècada per la repressió política viscuda al país i per l'aïllament que va patir respecte els països de l'exterior.

L'esperança de restaurar una monarquia a Espanya va florir en el moment en que l'Eix va ser derrotat (Alemanya, Itàlia i Japó com a potències principals). Els grup dels aliats estava encapçalat per Gran Bretanya, Estats Units i la Unió Soviètica. L'Estat espanyol va iniciar un operació de "maquillatge" per evitar semblar un estat feixista i l'any 1947 es va presentar davant les Corts la Llei de Successió on es declarava la condició de l'Estat espanyol de regne amb Joan de Borbó com a rei però amb Franco com a cap de l'estat vitalici. L'aparició en escena del príncep Joan Carles de Borbó, el futur rei, no va fer témer massa al dictador en aquell moment perquè quan va arribar a Espanya era petit; "puesto que en 1948 el príncipe contaba sólo con diez años" (Fontana, 2000: 51).

Aquesta operació d'empolainament del règim franquista donava la falsa impressió de que una monarquia fos possible, de que arribés un dia en que Joan Carles fos rei d'Espanya, i per als no monàrquics quedava el consol de que la successió era encara molt llunyana. La dècada dels anys cinquanta, la dècada prèvia a la que ateny aquest treball, va ser una dècada de gran apertura nacional cap al sistema capitalista internacional. Espanya va haver d'acceptar les seves carències, les seves matèries primeres no eren font de riquesa suficient i va haver d'impulsar l'entrada de matèries primeres, diners i tecnologia estrangera.

A nivell polític Espanya va passar de ser una autarquia a obrir-se al mercat internacional; a nivell estratègic l'estat va millorar de cara als demés països d'occident perquè la tendència política havia canviat. Carlistes i alfonsins van deixar d'atacar al dictador perquè la seva ideologia no anava contra el capitalisme i es van aprofitar de la situació per apoderar-se de càrrecs a empreses importants que just en aquesta dècada van començar a expandir-se.

Els falangistes, per la seva part, no van trobar masses impediments en acceptar la intervenció estatunidenca a l'Estat:

"Lejos de protestar contra la «injerencia extranjera» que suponía el establecimiento de bases militares noretamericanas en suelo español y la firma con los Estados Unidos en 1953 de los acuerdos militar y económico

conocidos como los «Pactos de Madrid», los falangistas encontraron muchas semejanzas e intereses comunes entre los países, sobre todo, claro está, como «centinelas de Occidente». (Fontana, 2000: 52).

Els falangistes van actuar com a element repressiu a les universitats per por a que el liberalisme allunyés a la joventut del dictador. L'any 1956 van redactar una carta anomenada "Los Principios Fundamentales del Movimiento" creant la falsa il·lusió de ser un estat guiat per la democràcia, encara que no fos així. Dos anys després s'aprovava la "Ley de Principios Fundamentales" elaborada per l'equip monàrquic del polític i militar Luis Carrero Blanco.

El projecte dels falangistes va ser vetat per l'església, L'Opus Dei, i per l'exèrcit. A partir de 1957 Luis Carrero Blanco i Laureano López Rodó es van acostar al poder, els anomenats tecnòcrates, van fer de l'economia espanyola un dels punts de desenvolupament primordials de l'Estat. És a la fi de la dècada dels anys cinquanta quan succeeix un dels fets per recordar de la història d'Espanya; l'any 1959 el general Dwight Eisenhower, 34è president dels Estats Units, feia una visita oficial a Espanya.

1.2. Introducció al "segon franquisme" (1957 a 1975)

El segon franquisme és una època que es divideix en dues etapes: la primera va de l'any 1959 al 1969 i es caracteritza per la lluita dels tecnòcrates i els aperturistes, el règim franquista va voler fer "apertures" que van resultar en fracàs i van triomfar els immobilitistes encapçalats per Luis Carrero Blanco.

Els tecnòcrates van dominar políticament durant aquesta primera etapa del segon franquisme. Manuel Fraga, Fernando María Castiella i José Solís representaven la política del moment. Segons la recent i exhaustiva investigació de Nicolás Sesma les diferències entre aquests dos grups eren mínimes al contrari del que popularment em sentit sempre:

“Era esta misma percepción la que llevaba a diferenciar a la clase dirigente de la dictadura entre aperturistas e inmovilistas, cuando en realidad unos

y otros aspiraban por igual a perpetuar el sistema político más allá de la vida de Franco” (Sesma, 2024: 439).

Per als aperturistes el desenvolupament econòmic havia d'anar acompanyat d'un desenvolupament polític. Per als immobilitistes calia mantenir l'ordre públic i continuar amb un creixement econòmic accentuat.

La segona etapa, la qual no tractaré en aquest treball perquè no forma part dels objectius d'aquesta recerca, és la corresponent al tardofranquisme (1969-1975). Els esdeveniments més importants d'aquesta segona etapa del segon franquisme van ser, en ordre cronològic, el retorn de la monarquia borbònica (1969), l'assassinat de Luis Carrero Blanco (1973), i la mort del dictador Francisco Franco (1975). Respecte als tres fets històrics mencionats a continuació explico el primer per la seva rellevància en la història d'Espanya, el retorn de la monarquia anys previs a l'inici de La Transició.

El 23 de juliol de 1969 Joan Carles de Borbó va fer el jurament com a successor de Franco. Franco havia restaurat la monarquia però aquesta instauració “«...nada debe al pasado; nace de aquel acto decisivo del 18 de julio»” (Sesma, 2024: 478). La vinculació entre monarquia i dictadura es produïa perquè el dictador veia que aquesta era la millor opció en un moment en que la seva salut s'estava deteriorant cada cop més i ja comptava amb una edat avançada.

La pregunta que quedava a l'aire era com seria la monarquia de Joan Carles I una vegada morís Franco. Segons les fonts consultades és de dubtosa credibilitat poder determinar amb exactitud quina era l'estratègia i objectius polítics de Joan Carles de Borbó a curt i llarg termini (Sesma, 2024: 479). El monarca va fer el que devia per mantenir la corona a l'Estat espanyol intentant no cometre els errors passats de la seva dinastia com el desencert del seu avi Alfons XIII, que donava suport al dictador Primo de Rivera. Els antecedents demostraven que les monarquies vinculades a les dictadures no acabaven bé i el monarca ho sabia.

1.3. La dècada de 1960

A la dècada dels anys seixanta, l'indubtable creixement econòmic que anava de la mà dels tecnòcrates de l'Opus Dei, portaria certs problemes que veurem en els següents apartats del treball. Aquest creixement econòmic espectacular era degut a una gran inflació. A més del factor econòmic, el gran creixement migratori dels estrats més desfavorits de l'estat espanyol, que s'ocupaven de fer les feines que requerien ma d'obra barata, va propiciar que la conflictivitat laboral anés *in crescendo*. A nivell global va ser una època de protesta obrera i estudiantil.

L'aperturisme de l'Estat va propiciar que la gent, sobretot la joventut universitària intel·lectual, fos estimulada per polítiques divergents a la imperant a Espanya. Un altre factor que va accelerar l'esclat de la societat espanyola va ser que;

“...la crisis española no era «buena para el negocio»; las clases patronales empezaban a perder confianza en un sistema cuyas únicas respuestas – la represión y la organización sindical oficial- eran de eficacia cada vez menor”. (Fontana, 2000: 54).

A nivell polític la situació es caracteritzava per un avenç dels monàrquics alfonsins, la mort anunciada dels antics falangistes i pel naixement de la nova generació falangista. Alguns d'aquests nous falangistes s'anticipaven al que podia passar després de la mort de Franco, que com he mencionat anteriorment ja comptava amb una edat avançada, i planificaven la creació del postfranquisme.

“Su declive definitivo comenzó el 20 de noviembre de 1975 con la muerte de Franco, y hasta qué punto franquismo y falangismo habían sido mutuamente dependientes quedó demostrado por la rapidez y facilidad con las que fueron desmanteladas las estructuras burocráticas que habían sostenido a ambos”. (Fontana, 2000: 58).

Aquest reestructurament polític va ser conseqüència del pas de l'Estat de la dictadura franquista a la democràcia, el període conegut com a Transició espanyola, el qual no tractaré perquè no és l'objecte d'estudi d'aquest treball.

2. L'economia de l'Espanya dels anys seixanta

2.1. El "desarrollismo"

L'economia espanyola va experimentar un creixement espectacular a la dècada de 1960 en comparació amb altres països d'Europa, un creixement acusat tenint en compte que el país partia d'un nivell baix. El sector que més va impulsar l'economia va ser la indústria, seguit del sector serveis. A finals de 1956 el règim franquista estava en perill de que la seva política caigués en un punt mort i de precipitar en un col·lapse financer: "En estas circunstancias, como sabemos, la dictadura terminó por encontrar su tabla de salvación en la reorientación de su libreto económico" (Sesma, 2024: 362).

El Plan de Estabilización (1959) va ser el punt de partida de la liberació de l'economia espanyola, posteriorment la política de Planes de Desarrollo va servir per reorientar certes tendències dels sectors productius i dels territoris. Dels tres Planes de desarrollo, el principal objectiu econòmic del primer d'aquests plans (1964-1967) era incrementar la productivitat de les empreses amb una reorganització del treball i la implantació de noves tecnologies. En quant als continguts del primer Pla d'Estabilització destaquen tres àmbits d'actuació: monetari, alliberació comercial i acceptació de capital estranger, perquè tal i com afirma Sesma "Al régimen de Franco se lo preserva y se lo subvenciona con dinero de las democracias" (Sesma, 2024: 376).

L'estratègia del règim franquista consistia en augmentar el nivell de benestar i millorar l'economia a canvi de que la població renunciés a les llibertats democràtiques, a canvi obtenien abundants millores de vida (Sesma, 2024: 358). La idea era posar el focus en la concepció d'una caòtica Segona República en contraposició al règim i crear pantans per tal d'acabar amb la sequera i així fer un rentat de cara al règim

El desenvolupament de la indústria, el sector que major creixement va experimentar, va permetre que Espanya deixés de ser un país agrícola. La major inversió de capital es va localitzar a les zones de llarga tradició industrial: el País Basc, Madrid i Catalunya, entre altres. L'increment del nivell de vida i de la

capacitat adquisitiva dels espanyols va potenciar la indústria alimentària i es van haver de reestructurar alguns sectors com el tèxtil. (De Riquer, 2010: 619).

A nivell intern “Uno de los grandes retos de la Administración pública de los años del crecimiento fue atender a las enormes demandas y necesidades de una sociedad en plena etapa de modernización” (De Riquer, 2010: 631). L'esforç de proveir de bens i serveis als ciutadans va ser insuficient per suplir les mancances acumulades les dècades anteriors. La principal conclusió que extreu Borja de Riquer és que la productivitat espanyola era molt baixa en comparació als demés països europeus mentre que Nicolás Sesma argumenta que el Desarrollismo no hagués estat possible de no ser per l'ajuda internacional i la intervenció dels tecnòcrates col·laboradors de Luis Carrero Blanco.

La carència principal del model desarrollista va ser que no va poder transformar l'estructura i les pràctiques clientelistes de l'economia espanyola. Aquesta incapacitat de transformació feia que els qui estaven molt a prop del poder continuessin en la seva posició i accedissin a càrrecs importants a grans empreses, fins i tot per sobre de persones que demostraven ser competitives, altament productives i innovadores, aspectes que desgraciadament eren poc valorats.

2.2. Una font per a l'economia: el turisme estranger

El sector del turisme es va desenvolupar molt la dècada de 1960, era un turisme majoritàriament massificat de persones de procedència alemanya, britànica i francesa que es decantaven per un turisme de sol i platja a la zona mediterrània. Madrid, Catalunya i el País Basc eren els territoris de l'Estat espanyol més desenvolupats econòmicament. L'any 1970 es podia parlar de l'existència de dues Espanyes (De Riquer, 2010: 628). Com veurem en la part musical del treball, Barcelona i Madrid també van ser els epicentres de la música rock al país durant els anys seixanta.

De cara al públic estranger els organismes oficials encarregats de promocionar turísticament el país venien la idea de que “Spain is different” (Espanya és

diferent). Era un país que era vist com a diferent, amb les seves peculiaritats però oferia les garanties dels països del Vell Continent.

Als anys seixanta es van fer multitud de cartells propagandístics per atreure el turisme amb l'eslògan "Spain is different. Visit Spain", aquests cartells mostraven il·lustracions a color dels llocs més típics de la geografia espanyola fent al·lusió a paisatges, monuments i elements folklòrics. Manuel Fraga va idear aquesta campanya turística que s'aprofitava de la fama d'aïllament del país i de certes costums bàrbares com les corregudes de braus per crear un cert exotisme que atrauria el turistes europeus.

IL·LUSTRACIÓ 1: CARTELL SPAIN IS "DIFFERENT" VISIT SPAIN. CENTRO VIRTUAL CERVANTES. MUSEO VIRTUAL DE ARTE PÚBLICO.

2.3. Les migracions i les transformacions socials

El fenomen poblacional més destacat de la dècada de 1960 son els fluxos migratoris interiors i exteriors. Destaca l'emigració interior per ser una migració massiva amb el motiu principal de trobar feina i millorar el nivell de vida i per les conseqüències que van derivar, les quals explico en el següent apartat del treball. Catalunya, Madrid, el País Valencià i el País Basc van ser les zones de major receptivitat migratòria.

La migració del camp a la ciutat va propiciar la creació d'una nova classe obrera formada majoritàriament per joves que acabaven d'arribar a les grans ciutats. Els canvis socials de la dècada van ser possibles per la major formació educativa i professional arrel de crear la Ley de Ampliación de la Escolaridad Obligatoria l'any 1964 (De Riquer, 2010: 648). Respecte al fet d'estar escolaritzat durant el franquisme, el filòsof i catedràtic Miguel Morey relata a una entrevista la seva experiència com a estudiant a la dècada anterior. Ell recorda la solidaritat que sentia cap als seus companys per estar vivint la mateixa situació que ell i la gran hostilitat que percebia cap al règim franquista ja en els primers anys d'escolarització (cap el 1955 aproximadament, cinc anys abans del naixement de la música rock espanyola), aquesta hostilitat tenia a veure amb que tot adult tenia dret a picar als nens (Aula Deleuze, 2024).

El major poder adquisitiu de la població ve lligat a un increment dels salaris notable durant tota la dècada de 1960. Aquest increment salarial va ser major per als sectors més qualificats produint-se una clara concentració de la renda en els sectors de la societat més alts.

L'increment del nivell de vida aquesta dècada es va veure reflectit en l'equipament dels nous habitatges, sobretot en les zones més desenvolupades econòmicament d'Espanya: la zona mediterrània de Girona a Alacant, les illes Balears, Madrid, País Basc i Navarra. Va ser habitual l'adquisició d'útils electrodomèstics que facilitaven les tasques de la llar a les dones com les rentadores, electrodomèstics per la conservació dels aliments com els frigorífics i un electrodomèstic innecessari en termes pràctics però indubtablement necessari per a l'oci en les llars: la televisió.

“El televisor, principal distracción doméstica que desbordará a la radio e incluso rivalizará bien pronto con el cine: en 1960 estaba presente en el 1 por 100, de los hogares españoles, en 1971 ya eran más del 60 por 100 y en 1976 el 90 por 100” (De Riquer, 2010: 656).

Aquesta nova societat de consum, de la qual parlo en més profunditat en un altre apartat, es va interessar en adquirir un vehicle utilitari com el popular Seat 600 que permetia a les famílies que s'ho podien permetre viatjar de forma autònoma i gaudir de vacances a les seves segones residències.

3. La conflictivitat a l'Espanya dels seixanta

Els anys seixanta van ser els anys de major conflictivitat durant el règim franquista. Aquesta conflictivitat es va manifestar sobretot a través d'un tens ambient polític i social, però també en el camp estudiantil, a nivell laboral, a nivell regional i a l'estament eclesiàstic. A més, van sorgir nous moviments de protesta ciutadana, dissidències amb sectors de l'església catòlica i es va viure el ressorgiment de les reivindicacions a Catalunya i Euskadi. Tots els conflictes de masses que es van produir van ser deguts a varis factors, però el més important va ser la incapacitat del règim de donar respostes a una societat espanyola que s'estava obrint a l'exterior, a noves formes de viure i de pensar.

“Es más, la propia naturaleza autoritaria del régimen contribuyó a exacerbar la conflictividad: ante la escalada de conflictos, el régimen no tuvo más respuesta – salvo algunos tímidos retoques institucionales- que una rígida política de orden público”. (Fusi, 2000: 160).

Aquests conflictes van anar provocant que el règim perdés legitimitat, sobretot perquè l'any 1964 es celebraven els “25 anys de pau” que anunciava la propaganda franquista i l'ambient com veurem era més tens que pacífic. Aquests conflictes van provocar un creixement de l'antifranquisme on va jugar un paper important l'extrema esquerra.

3.1. Conflictivitat a nivell estudiantil

Als anys seixanta també es van produir protestes generalitzades per part dels estudiants universitaris, arribant a crear grans conflictes i problemes d'ordre públic. La joventut universitària mostrava el seu descrèdit davant la política del govern vigent i hi havia una hegemonia política on l'extrema esquerra era protagonista.

El marxisme va ser molt popular entre els estudiants per ser oposat al franquisme, a més, a part del rebuig al franquisme propi d'aquesta rebel·lió universitària, aquesta lluita tenia un punt important de rebel·lia associat a la joventut, volien trencar amb la generació anterior i enfrontar-se a les pautes socials establertes.

Un dels fets més importants sobre la qüestió universitària és l'anomenada "Caputxinada" arrel de els fets ocorreguts al convent dels Caputxins de Sarrià (Barcelona) entre el 9 i l'11 de març de 1966. Aquest succés és important per varies raons: com a fet de resistència antifranquista, com a rebuig eclesiàstic al règim i per la seva repercussió arribant a ser una notícia enormement mediàtica a l'època.

La conflictivitat a nivell estudiantil es va donar a la majoria d'universitats espanyoles. L'agitació a les universitats que va començar l'any 1956 va continuar magnificant-se amb el pas dels anys i del 1966 al 1973 la policia va intentar sufocar les protestes, vagues i manifestacions produïdes als campus universitaris. Aquestes reaccions per part d'estudiants i alguns professors eren, segons el règim franquista, una manifestació d'alteració de l'ordre públic, sense atènyer a causes més profundes, i van actuar com a tal. Els joves universitaris demanaven democràcia, tan dins com fora de les aules.

"Tales demandas revelaban las raíces últimas del conflicto: la reacción de la élite de las nuevas generaciones contra un sistema político autoritario y conservador, la contradicción entre las exigencias de una España nueva, europeista y moderna y un régimen viejo, aislado y arcaico." (Fusi, 2000: 164).

Com apuntava, els estudiants universitaris tendien a estar en contra del règim franquista i tot i que existien molts professors que encoratjaven als alumnes a lluitar per la democràcia i la llibertat d'expressió, la cúpula de la institució universitària era conservadora i encara donava suport a Francisco Franco. De fet l'any 1965 el dictador va ser nomenat doctor *honoris causa* per la Facultat de Ciències de la Universitat de Santiago de Compostela (Sesma, 2024: 470).

Segons Fusi i Sesma la rebel·lió dels estudiants espanyols no va ser un cas aïllat, a altres països europeus es va viure el mateix problema generacional "(Berkeley, Berlín, París)" (Fusi, 2000: 164), (Sesma, 2024: 472) . Les condicions del règim franquista van propiciar la conflictivitat però tal com expliquen els autors també formava part d'una problemàtica universal de la dècada.

3.2. Conflictivitat a nivell laboral

El nou moviment obrer va ser el repte més gran del règim franquista. La classe obrera va reivindicar un augment dels salaris i millores laborals. La conflictivitat a nivell laboral va ser deguda al nou sistema de relacions laborals introduït per Franco. Aquest nou sistema venia a substituir els sindicats verticals del nacional-sindicalisme, un sistema que no funcionava, "Cuya inviabilidad había quedado de relieve en la grave crisis económica social de los años 1956-1959". (Fusi, 2000: 163).

A partir de la creació de la *Ley de Prensa e Imprenta*, de la qual parlaré en un altre apartat del treball, l'any 1966 va haver un coneixement públic de les vagues i mobilitzacions il·legals que s'estaven produint per motius laborals a través dels mitjans de comunicació.

La intervenció habitual de la policia en aquestes mobilitzacions va convertir el problema salarial i laboral en un problema d'ordre públic i polític. Durant aquesta dècada i en aquest context sorgeix Comisiones Obreras, una de les organitzacions clandestines més representativa del franquisme. "En 1967 según fuentes oficiales, se produjeron en España 567 conflictos laborales, en los que participaron más de 366.000 trabajadoras" (De Riquer, 2010: 557).

A partir de l'estat d'excepció de 1969 (un període que va durar 3 mesos i que va servir per reprimir els moviments obrer, estudiantil i als grups opositors) aquesta organització va deixar de ser clandestina i es va configurar com a moviment social-polític.

3.3. Conflictivitat a nivell regional

A la dècada dels anys seixanta ressorgeix el problema regional de dos indrets: Catalunya i el País Basc. La qüestió de la consciència nacional d'aquests dos territoris que el dictador pensava que ja estava apaivagada, es va magnificar considerablement. A Catalunya, a través d'un prolífic creixement del cercle intel·lectual i artístic català i un exalçament de la llengua i la cultura catalana va néixer un sentiment d'identitat català.

A diferència del cas català, que no va provocar greus problemes tot i el fort rebuig que existia pel franquisme, al País Basc l'aparició d'ETA i la seva estratègia de lluita armada va acabar amb centenars de víctimes.

“El error histórico del régimen de Franco fue tratar el problema ETA como un problema de orden público, caer en la trampa de la espiral acción-represión-acción tendida por la organización vasca, y no percibir las mutaciones que se estaban operando en la sociedad vasca.” (Fusi, 2000: 166).

L'any 1968 ETA va cometre el seu primer assassinat premeditat, el de Melitón Manzanas, conegut per ser un torturador d'opositors del règim pertanyent al cos de policia espanyol i a la Gestapo durant la Segona Guerra Mundial.

3.4. Conflictivitat a nivell eclesiàstic

A la dècada dels anys seixanta una part de l'església va començar a apartar-se del règim franquista. L'església era un important instrument moralitzador lligat al règim que a més li aportava legitimitat. L'operació de renovació de l'església espanyola buscava una església amb noves mires, centrada en la inclusió d'una nova vida i de la societat canviant del moment.

L'església catòlica es va allunyar del règim franquista a mitjans de la dècada de de 1960. La nova actitud de l'església era encoratjada des del Vaticà a través del Concili Vaticà II (1962-1965) que va modificar l'església catòlica tant en els aspectes d'ordre intern com extern.

“El Concilio Vaticano II había erosionado profundamente en una de las bases sobre las que se asentaba el régimen franquista, la de ser un Estado esencialmente católico y subordinado a la doctrina de la Iglesia católica” (De Riquer, 2010: 536).

En quant a la religió a l'Estat l'any 1969 s'havia produït l'anomenada Segona onada de secularització, una important disminució de catòlics practicants entre els quals destacava el sector jove de la població i especialment les dones. Com explica Sesma el filòsof Julián Marías que va ser testimoni de l'època franquista, afirmava que els joves abandonaven la religió generalment abans d'entrar a la universitat sense conflicte i ho feien perquè els canvis socials i econòmics així ho propiciaven. Cal destacar que aquesta era una transformació de caràcter global.

4. Nous valors i formes de vida

Els canvis en el nivell i qualitat de vida de les persones van afavorir que el sector jove de la població es plantejés modificar el seu comportament, actituds i valors morals.

“Así, y sobre todo en los jóvenes, todo lo que aparecía como impuesto, como obligatorio, proviniera del Estado o de la Iglesia, empezó a estar desacreditado y con frecuencia provocaba actitudes de resistencia pasiva” (De Riquer, 2010: 658).

Els pilars de la religió i la família estaven sent qüestionats per la joventut i aquest fet suposava una gran amenaça per als polítics franquistes més immobilitistes.

A mitjans de 1960 es produeix la mencionada ruptura generacional dels joves universitaris espanyols. Es revelaven contra els valors imposats per la societat,

l'església i contra l'estructura familiar autoritària establerta. Com veurem en aquest treball van canviar els gustos musicals, les formes d'oci i la vestimenta austera anterior es va substituir per robes més informals com els texans per als homes i les mini faldilles per a les dones. Uns canvis influenciats també per l'impacte de la moda i les músiques externes al país.

És en aquesta segona part de la dècada quan existeixen dues concepcions sobre la dona: per una part la dona que seguia el model tradicional de "l'àngel de la llar" renovat, perquè ara era una dona abocada al consumisme. En l'altre extrem estava la dona moderna, la que treballava fora de casa. A partir de l'any 1966 la *Ley de Derechos de la Mujer* va permetre que les dones accedissin a càrrecs més elevats com el de jutgessa (Sesma, 2024: 410).

L'increment de la jornada laboral en aquesta dècada va provocar una reducció del temps d'oci fora de casa. La irrupció del televisor permetia veure pel·lícules, obres de teatre o festivals de música sense la necessitat de gastar en cultura, que cada vegada era més car.

“Este cambio de costumbres provocó la progresiva crisis y disminución de muchos de los espacios colectivos de sociabilidad popular, como las sociedades culturales, y recreativas, los clubs y las salas de fiesta” (De Riquer, 2010: 662).

A l'apartat “La ràdio i les influències musicals d'altres països” i a “Els Matinals i els Festivals del Price-Hall de Madrid” explico com la música rock va revitalitzar aquests espais d'oci, creant un negoci rentable per als empresaris i espais de diversió per a la joventut.

5. La cultura de masses a Espanya

En la part musical d'aquest treball parlo sobre la música rock espanyola, que es pot inserir dins la cultura de masses. En aquest sentit s'acostuma a diferenciar la cultura de masses, la cultura que arriba a les classes populars del que

anomenem alta cultura, una cultura crítica i compromesa que arriba a una minoria als anys seixanta.

En el moment del gran desenvolupament de la cultura de masses a Espanya va succeir la renovació de pensament i valors de les ments de l'alta cultura.

“Fue solamente en el mundo minoritario de la alta cultura donde tuvo lugar la clara conferencia ideológica y política entre el mundo oficial del franquismo, incapaz de renovarse realmente, y unas nuevas generaciones que representaban una moral más abierta y unos valores democráticos” (De Riquer, 2010, 663).

El govern franquista pretenia controlar la cultura de masses per tal de mantenir la ideologia franquista eficaçment. Ho feien a través del control del que s'emetia a la televisió, el cinema i la ràdio. Televisión Española (TVE) es va consolidar en aquesta època i retransmetia informatius, programes, pel·lícules, concursos i festivals com el d'Eurovisió, San Remo, la Canción Mediterránea o el Festival de Benidorm, dels quals parlo en un apartat del treball.

El segon canal televisiu espanyol es va crear el 15 de novembre de 1966, es va anomenar “UHF” i va ajudar a adquirir fama a multitud de personatges públics: esportistes¹, presentadors televisius, toreros i cantants com Massiel o Raphael, entre altres.

El mateix 1966, Manuel Fraga Iribarne va donar a llum el seu gran projecte com a ministre, el qual ja he mencionat a l'apartat sobre la conflictivitat laboral: la *Ley de Prensa e Imprenta*. Amb aquesta llei es suprimia la censura immediata de llibres, monografies i altres tipus de publicacions però si detectaven algun fet constitutiu de delictes podien “...ordenar el secuestro [...] del impreso o publicación delictivos donde quiera que éstos se hallaran, así como de sus moldes para evitar la difusión” (Sesma, 2024: 428).

¹ Espanya va donar molta importància al futbol per ser un esport d'un gran impacte social. El règim va usar els èxits futbolístics com a un instrument de propaganda nacional i internacional per a proclamar l'Espanya del *Desarrollo*. L'any 1964 el futbol s'havia consolidat com una de les activitats preferides de la classe mitjana espanyola.

Era una llei que de nou rentava la cara del règim perquè des de l'exterior donava la impressió d'haver millorat respecte les llibertats i els drets dels individus. No és sorprenent que la llei tingués detractors com Luis Carrero Blanco que no entenien com es podia controlar la informació deixant que aquesta s'escampés i fluís obertament així que el suport de Franco a Manuel Fraga va ser fonamental per a la creació de la llei.

5.1. La ràdio

L'aparició de la televisió va reorganitzar l'oferta radiofònica. La Cadena SER el 1964, va trencar amb el monopoli d'oferta informativa de Radio Nacional de España amb el "Matinal Cadena SER". També van sorgir programes especials de música moderna que emetien música estrangera de tot tipus de gènere i estil, dels quals parlo en un altre apartat del treball. Aquesta incorporació de nous programes radiofònics musicals evidenciaven els canvis en els gustos de la joventut espanyola.

Els Beatles i els Rolling Stones van ser els referents de multitud de grups de rock espanyols sorgits en la dècada dels anys seixanta. La joventut va adoptar la música rock i folk dels seixanta com una forma de canalitzar els seus sentiments de protesta política. Els cantautors castellans i catalans van usar la seva veu com instrument de protesta i per a demanar llibertat, sovint emprant metàfores per a denunciar la situació política asfixiant que estaven vivint: "... (Larga noche, oscuro túnel, la estaca, etc)" (De Riquer, 2010: 668).

5.2. La cultura crítica als anys seixanta

Durant la dècada de 1960 es va produir l'eclosió d'una nova i crítica cultura. Els intel·lectuals es van comprometre amb la causa política: anar en contra del règim franquista, que aparentava ser liberal però no ho era. Existia una baixa tolerància per part del govern a les noves iniciatives culturals promogudes als diaris, revistes i editorials. Aquesta rigidesa ideològica del règim no s'entenia si tenim

en compte el gran desenvolupament econòmic produït als anys seixanta, però recordem que el control dels mitjans de comunicació era la principal arma del règim per controlar la ment de la població (especialment la televisió), doncs existia un percentatge elevat de gent analfabeta al país que probablement es creuria tot el que sortís a la televisió.

El pensament marxista es va anar introduint en el món cultural de l'oposició franquista. Molts intel·lectuals van mostrar el seu rebuig al règim a través de les seves obres escrites, especialment publicacions a revistes o llibres d'assajos, però també a través d'activisme en públic reclamant un govern democràtic i respecte pels drets humans.

També existien publicacions que feien evident les discrepàncies existents sobre qüestions com les llengües, les identitats i les cultures de l'Estat espanyol. El filòsof Julián Marías va defensar la llengua i la cultura catalana a l'assaig de 1966 "Consideración de Cataluña" (De Riquer, 2010: 672).

A part de la gran tasca de producció literària catalana, en el terreny musical el moviment de la "Nova cançó" va ser un dels vehicles de normalització lingüística i de catalanització dels anys seixanta.

En el terreny cinematogràfic la producció de pel·lícules va ser elevada però el règim es contradeia constantment, promovia la subvenció de pel·lícules que després probablement acabarien censurades i se'n prohibiria la seva exhibició. Un dels casos més famosos és el del film "Viridiana" estrenat l'any 1961 però no emes a l'Estat fins el 1977. (De Riquer, 2010: 676).

6. Les relacions de l'Estat espanyol amb Europa i Estats Units

Aquest capítol del treball és important per entendre les relacions d'Espanya amb Europa i els Estats Units, ja que es tracta dels territoris d'on van sorgir els cantants que van influenciar musicalment als cantants de rock espanyols als seixanta. En la dècada de 1960 Espanya va voler establir bones relacions

polítiques i econòmiques amb els països de la Comunitat Econòmica Europea (CEE) i també renovar els acords que tenia amb EE.UU.

L'any 1962, la CEE va rebutjar Espanya perquè la majoria de països consideraven que el règim dictatorial de Franco era incompatible amb les institucions europees (De Riquer, 2010: 538). Fins que el país no deixés de ser una dictadura les relacions amb la CEE no podien prosperar.

Hem de tenir presents varis conflictes existents durant aquesta dècada, per una banda la disputa d'Espanya i Gran Bretanya per Gibraltar i les qüestions problemàtiques de l'Estat amb els seus territoris d'Àfrica. La relació amb EE.UU també va ser conflictiva però es van obtenir millors resultats: el mes de setembre de 1963 l'Estat va renovar els acords de 1953 amb EE.UU després de que aquests rebutgessin les peticions d'Espanya (ajuda militar, econòmica, ajuda per entrar a l'OTAN principalment i suport diplomàtic per integrar-se a la CEE) a canvi de permetre l'ús de bases militars espanyoles.

El suport d'Estats Units a Espanya permetia que el règim continués sent viable políticament tot i l'allunyament del Vaticà i el rebuig per part de les institucions europees. No era necessari que Espanya fos una democràcia perquè l'anticomunisme s'havia convertit en la vara de mesurar per tenir un país com a aliat i l'Estat era feixista:

“No en vano , en Seguridad Nacional habían señalado la conveniencia de seguir disponiendo de las bases peninsulares, con lo que cualquier otra consideración de orden político y diplomático en relación con España quedaba supeditada a dicho objetivo” (Sesma, 2024: 399).

Una de les figures claus de la qüestió estatunidenca és l'ambaixador Antonio Garrigues Díaz-Cañabate, enviat pel Ministre d'Assumptes Exteriors Fernando María Castiella l'any 1962 a l'ambaixada de Washington. Garrigues va mantenir contacte amb la família Kennedy, va freqüentar el cercle de la Casa Blanca i va negociar la renovació dels Acords Bilaterals.

7. L'explosió del rock espanyol als anys seixanta: Un viatge a través de la música i la cultura

La música rock ha tingut i té una gran influència en l'experiència cultural a la contemporaneïtat. Les músiques pop i rock neixen conjuntament amb la societat i la cultura de masses en la qual vivim. Per aquesta raó he volgut qüestionar-me com la joventut, una categoria social que neix en aquest context, va experimentar el fenomen del naixement de la música rock a Espanya.

El naixement d'aquesta música també coincideix amb els canvis del moment tecnològics i socials. Ens aturarem en el paper social de la música entre la generació jove.

Al segle XX es desenvolupen dos tecnologies molt importants per al rock: el micròfon i l'amplificació elèctrica. Aquests aparells van permetre que els cantants poguessin posar la seva veu en primer pla. És després de la Segona Guerra Mundial quan les noves tecnologies del so apareixen als Estats Units junt amb la joventut com a grup social, en aquell moment la joventut comptava amb un major poder adquisitiu que els va permetre gastar en oci. "El impacto fue enorme porque habían muy pocos ámbitos que pudieran asimilar sus nuevos comportamientos, sus intereses y su reciente riqueza" (Gillett, 2008 :36). La música era una nova força unificadora per als joves, un nou entreteniment per al qual havien de pagar però s'ho podien permetre.

Partint d'aquesta cita del llibre d'Héctor Fouce: "Cal preguntar-se per tant, quina és la relació entre la música que una subcultura fa pròpia i les seves circumstàncies vitals" (Fouce, 2005: 59) , hem qüestiono quines circumstàncies de vida van portar a la joventut dels anys seixanta a Espanya a entrar en el món de la música rock, voler assistir a concerts o escoltar les emissores de ràdio de l'època que emetia aquest tipus de música diferent a la que escoltaven les darreres generacions. Entre les emissores de ràdio que emetien les novetats de música pop i rock trobem Radio Peninsular i dos programes, Caravana Musical, un programa musical sobre música nord americana dirigit per Ángel Álvarez i Discomanía de la Cadena SER, el seu presentador Raúl Matas va donar suport als artistes espanyols.

En aquest treball també es menciona en certs moments la influència dels Estats Units, d'altres països europeus i d'alguns països hispanoamericans en la música rock espanyola per la seva importància cabdal en el seu naixement i desenvolupament. El rock and roll va agafar per sorpresa a molta gent dels Estats Units el 1956 perquè representava una concepció de la música popular diferent a l'anterior. La gent assumia que l'entreteniment era igual a evasió. Probablement per aquesta raó a Espanya va ocórrer el mateix, la gent gran no entenia la imposició de la nova música que agradava a la joventut.

“Los públicos del jazz y la música clásica siempre habían contado con personas que asumían que el papel de la música era el de una alteración de la conciencia y que, de acuerdo con esto, esperaban disfrutar de la música tanto intelectual como emocionalmente. Poca gente de entre el público de rock'n'roll considerava la música, deliberada o conscientemente, desde el mismo punto de vista.” (Gillett, 2008: 287).

Aquesta és la qüestió principal que aborda aquest treball, entendre com la gent experimentava el fenomen de la música rock en una societat, l'espanyola, que vivia en un règim de repressió i de violència, que no permetia cap novetat externa a l'Estat que pogués comprometre l'estabilitat del mateix. Veurem quines van ser les primeres influències musicals que va rebre el país, els festivals musicals dels seixanta, el gran boom de grups de rock de 1965, com els músics van arribar a professionalitzar-se i com va ser l'experiència d'assistir a un concert de rock d'un grup estranger a Espanya en ple aperturisme.

7.1. L'arribada del rock a Espanya

Abans d'explicar com va arribar la música rock a Espanya i d'on va venir és important aturar-nos per saber què es cantava a Espanya els anys previs a la dècada dels anys seixanta. La música que triomfava l'any 1956 a l'Estat espanyol era la copla, una música autòctona que mantenia el que havia buscat el règim franquista: “Los sociólogos de la época se alegraban al ver que los jóvenes españoles estábamos a salvo de estas influencias deletéreas y perniciosas” (Íñigo i Pardo, 2005: 5). La copla era una música de la que alguns músics van voler desvincular-se, en paraules de José María Íñigo: “Era una manera de

rechazar esa imagen folclórica que promocionaba el Estado y la que oían nuestros padres.” (Íñigo, 2004: 39).

A Espanya, a la dècada dels anys quaranta es desconeixia la nova música que estava triomfant al món perquè no es publicava al país, que estava sumit en una dictadura. El nexse d’unió entre l’Estat espanyol i els Estats Units es va produir a la dècada dels anys cinquanta, aquesta primera presa de contacte obriria vies d’intercanvi cultural:

“En los años 50, la España del régimen franquista fortaleció el contacto con Estados Unidos a través de los Pactos de Madrid (1953), mediante los que se permitió la instalación de bases militares norteamericanas a cambio de un notable apoyo político y económico”. (García, 2013: 26).

La música rock en els seus orígens als Estats Units va néixer de la música negra: el blues, el rythm and blues i el country. Als anys cinquanta va arribar a Espanya la música del “rey del rock”, Elvis Presley. El cantant va ser el que més èxit va tenir a la ciutat de Memphis i es considera que tenia una inventiva excepcional per a ser un home blanc perquè s’havia associat als cantants blancs la tendència de ser més conservadors i als negres ser més imaginatius. “En 1956 un tal Elvis Presley había copado las listas norteamericanas de ventas, encabezándolas nada menos que durante 27 semanas, más de la mitad del año.” (Íñigo i Pardo, 2005: 4) Als Estats Units la música rock venia lligada a una revolució de la joventut “...que había terminado con la dictadura de las grandes orquestras” (Íñigo i Pardo, 2005: 4). En aquestes orquestres acostumaven a cantar els *crooners*, cantants generalment barítons que cantaven suaument i sense projectar la veu com Bing Crosby o Frank Sinatra.

Una de les fonts importants de la nova música que va aparèixer el 1962, va ser Gran Bretanya. A diferència dels Estats Units, els cantants britànics es van comunicar més directament amb el públic a través d’actuacions en directe. La relació entre cantant i públic als EE.UU. va ser més lenta i progressiva al concebre la música rock com un entreteniment per a les masses i per haver tingut un contacte amb el públic menys proper a través de la ràdio.

“La reacción del rock 'n' roll en Gran Bretaña había sido ligeramente diferente a la de los Estados Unidos, donde había evolucionado lentamente a partir de las relaciones entre el público y los intérpretes, que se habían expresado a sí mismos mediante canales secundarios de comunicación, como las emisoras de radio especializadas y los disc jockeys independientes.” (Gillett, 2008: 288).

En el cas britànic crear-se un públic fidel actuant en directe era l'objectiu dels artistes que volien que la seva música fos gravada per una discogràfica i emesa.

La música rock va anar arribant a l'Estat espanyol a través de mitjans com el cinema de Hollywood. Pel·lícules com “Blackboard jungle” (1963) o “Rebel without a cause” (1955) mostraven el xoc generacional existent a l'època, una contraposició dels joves a la vida dels adults i una banda sonora de rock and roll. En el cas espanyol la primera pel·lícula on es va poder sentir música rock va ser “King Creole” protagonitzada per Elvis Presley i estrenada l'any 1961 a Barcelona i Madrid. L'arribada d'aquesta cultura americana va arribar a Espanya abans que la britànica precisament perquè Estats Units es va dedicar més a la indústria de l'entreteniment i a cultivar la seva música popular, Gran Bretanya no va fer aportacions considerables a la seva música popular fins l'any 1962.

7.2. La ràdio i les influències musicals d'altres països

La planificació i posterior emissió d'alguns programes de ràdio va facilitar que la música rock i les noves músiques del món arribessin progressivament.

“Fueron programas de Radio como “Boîte” que conducía Ernesto Lacalle desde Radio Intercontinental y “Caravana musical” de Ángel Álvarez desde La Voz de Madrid, quienes nos aproximaron a las nuevas músicas que se hacían en el mundo” (Íñigo i Pardo, 2005: 6).

La influència dels cantants italians va ser clau per que el jovent s'animés a crear les seves pròpies bandes de rock o conjunts musicals (els anomenats “complessi” en italià), encara que fos com a aficionats. “Renato Carosone fue el primero y desde Nápoles mostro a los jóvenes aficionados españoles que no

hacia falta tener una orquesta detrás” (Íñigo i Pardo, 2005: 7). No calia que ningú els dirigís, podien crear la seva pròpia banda on cadascú tingués el seu paper com a vocalista o tocant instruments. La influència anglosaxona es va donar arreu d'Europa però Itàlia va mantenir el seu estil personal, “A pesar de la influencia americana e inglesa, lógica en estos años, la música pop encontró su plataforma de lanzamiento a través del Festival de San Remo.” (Íñigo, 2004: 37). El Festival de San Remo va ser un festival pioner a Europa, va ser un altaveu per a Itàlia per a poder aconseguir la popularitat dels seus cantants.

La influència italiana va ser un primer impuls per al jovent interessat en crear les seves pròpies bandes musicals però la influència més important en el context espanyol va ser la música dels hispanoamericans. Les cançons dels hispanoamericans van permetre als espanyols saltar la bretxa lingüística de l'anglès i entendre les lletres de les cançons de música rock traduïdes a l'espanyol. És així com a finals dels anys cinquanta Espanya s'endinsava en la música pop i rock, tot i que amb anys de retràs. Eduardo García Salueña senyala que Salvador Domínguez va exposar a la seva obra “Bienvenido Mr. Rock... los primeros grupos hispanos” la influencia hispanoamericana en el rock espanyol del inicis:

“Salvador Domínguez (2002:15-27) menciona los casos de Cuba y México como primeros exponentes hispanos de un rock'n'roll temprano que recoge las bases de artistas como Elvis Presley, Ray Brown, Little Richard, Larry Williams, Jerry Lee Lewis o Gene Vincent, cuyas piezas eran traducidas al castellano” (García, 2013: 26).

El grup que va introduir la música rock a Espanya van ser Los Llopis, un grup caribeny expert en un ritme anomenat “pachanga”, que va començar a fer cançons traduint les lletres de la música rock nordamericana a l'espanyol. Un dels seus temes és “Hasta la vista, cocodrilo”, traduït de l'anglès “See you later, alligator”. Aquest grup va grabar dotze adaptacions de cançons rock al castellà cobrant mil pessetes per cadascuna i van renunciar a cobrar pagaments compensatoris posteriors per drets d'autor, el anomenats “royalties”, a canvi de que utilitzessin la seva música (Íñigo i Pardo, 2005: 9).

Els joves van entrar en un sentiment de furor, volien imitar amb les seves bandes allò que sentien a través de Los Llopis. A part de Cuba, Mèxic i Argentina son els altres països pioners en introduir la música rock a l'Estat espanyol. A Mèxic van néixer els Teen Tops, un grup de música rock que també va apostar per traduir les lletres de cançons anglosaxones. "Tomaron el "Bonnie Moronie" de Larry Williams y lo convirtieron en "Popotitos", otro clásico del rock de los comienzos" (Íñigo i Pardo, 2005: 10). A Argentina van ser el grup Los Cinco Latinos, que van arribar a actuar a Espanya i Billy Cafaro els encarregats de començar un moviment de reinterpretació de música rock nord-americana al país.

A Espanya va succeir el mateix, van ser cantants consagrats els qui van adaptar cançons de l'anglès a l'espanyol. Sorprenentment qui va donar el pas en primera instància no van ser els joves que tenien la intenció de crear una banda, sinó artistes experimentats com José Guardiola i Gloria Lasso. Tot i així, ells van iniciar el camí cap al rock espanyol però van continuar la seva trajectòria professional com a cantants melòdics deixant el torn als vertaders escriptors de la història de la música rock espanyola, desenes de grups sorgits la dècada de 1960.

Madrid i Barcelona van ser les ciutats on més grups van sorgir per tres factors: el seu pes demogràfic, per ser les capitals que tenien més contactes amb l'exterior i per ser les úniques ciutats de l'Estat espanyol que comptaven amb segells discogràfics. Els grups musicals fitxaven per segells discogràfics d'aquestes dues ciutats però triomfaven pocs i treure un disc era complicat. "En 1960 el único artista de la nueva música que grababa con regularidad era el Dúo Dinámico" (Íñigo i Pardo, 2005: 17). En aquest moment no existien locals per anar a tocar música rock, els primers concerts d'aquest gènere musical van tenir lloc a salons d'instituts i escoles, clubs parroquials i centres culturals (Íñigo i Pardo, 2005: 17).

També assistir als festivals de joventut era una bona oportunitat per a que els nous grups experimentessin i provessin donar-se a conèixer i si ho aconseguien perduraven com a grup. "No hablamos de subsistencia porque entonces ninguno de estos aprendices de músicos vivía de cantar y tocar". (Íñigo i Pardo, 2005:

18). La música rock coexistiria llavors amb un dels gèneres musicals potents en la indústria musical dels anys seixanta, el pop:

“El rock coexistió con una industria fortalecida por los festivales de la canción como Benidorm (donde triunfó Raphael en 1962) y el cine como canal de comunicación directo con el sector juvenil, factores que alimentaron el fenómeno sociológico de los *fans* y que generó una infraestructura completamente a su servicio.” (García, 2013: 27).

El desenvolupament de la música rock no va ser un fet aïllat, ho va fer junt a la música pop i a més els festivals musicals van ser un potent instrument de creixement per als músics. A continuació parlo sobre dos dels festivals més importants a l'Estat espanyol: el de Benidorm i el de la Canción Mediterránea.

El Festival de Benidorm (1959) va ser un fenomen semblant al de San Remo perquè també va ser altaveu per als cantants d'Espanya i alhora va propiciar l'augment del turisme a la ciutat. Paral·lelament al de Benidorm es va crear el Festival de la Canción Mediterránea, un festival organitzat per Televisión Española (TVE) a través de la seva delegació de Barcelona que va atorgar un gran desenvolupament al canal televisiu. En aquest festival on participaven artistes espanyols, italians i francesos es van consolidar artistes com El Dúo Dinámico que ja havien participat al Festival de Benidorm anteriorment. Anys després, concretament el 1968 Massiel va guanyar el certamen d'Eurovisió amb la cançó «La,la,la» (escrita originalment pel Dúo Dinámico i que abans de Massiel anava a cantar Joan Manuel Serrat). El triomf de Massiel a territori anglès es va interpretar a Espanya en clau política per el conflicte existent amb Anglaterra per la qüestió de Gibraltar, quedant la cantant com a la heroïna del règim franquista. “De los festivales nacidos en aquella década prodigiosa, Benidorm y Eurovisión han sido los que mayor expectación y prestigio han alcanzado entre los españoles.” (Íñigo, 2004: 64). Després d'uns anys sense que es celebrés el Festival de Benidorm, concretament des de l'any 2006, l'any 2021 es va anunciar la tornada del festival sota el nom de Benidorm Fest. Es tracta d'un festival que dona la possibilitat tant a cantants professionals com amateur

d'aspirar a representar Espanya a Eurovisió, que continua celebrant-se amb regularitat anualment.

8. Els Festivals de Joventut

El nou fenomen musical, la música rock, no ressonava massa a la televisió i encara no existien les emissores musicals. “-Los 40 Principales, como programa, no nacería hasta el verano del 66-“ (Íñigo i Pardo, 2005: 24). Els festivals de joventut eren festivals musicals que tenien lloc a les escoles i a les sales de festes i eren la oportunitat per als grups que sobresortien per actuar davant del seu públic. Els diumenges eren els dies de la setmana quan es celebraven les actuacions en aquests festivals, degut a que era el dia lliure que pràcticament tothom gaudia, els dissabtes fins la tarda es treballava i s'estudiava.

El remei per aixecar de nou les sales de ball i les sales de festes, que estaven en decadència per la pèrdua de popularitat de músiques com el bolero, el *foxtrot* i altres gèneres musicals, era invitar a aquests grups emergents de joves cantants a fer les seves actuacions. En el cas de les sales de festes els empresaris van trobar un negoci rentable, la irrupció d'aquesta nova música: contractar aquests grups de joves resultava més barat perquè al no ser adults amb moltes obligacions i deutes que pagar no exigien tant. L'altre factor favorable per als empresaris era que introduir nova música atrauria a un nou tipus de públic.

Les sales de ball, anomenades Salas de Juventud, necessitaven comptar amb les actuacions en directe d'aquests grups musicals perquè els joves que pagaven una entrada volien gaudir de música en directe; “...porque para bailar al son de los discos estaban ya los guateques caseros mucho más íntimos y baratos.” (Íñigo i Pardo, 2005: 24).

Una de les grans empreses espanyoles que va voler atreure un públic juvenil als seus magatzems va ser El Corte Inglés. Per fer-ho va organitzar Festivales de Juventud celebrats habitualment als Palaus d'Esports de Barcelona i Madrid. “Participaban los cinco grupos más votados por sus propios compradores y allí

se vieron excelentes desafíos entre Brincos, Mustang, Pasos, Pekenikes, Sirex, Bravos y demás figuras que fueron surgiendo a lo largo de los sesenta.” (Íñigo i Pardo, 2005: 25). La influència d'aquesta empresa, amb un gran potencial comunicatiu a través de la publicitat, va ser notable per a que els grups destacats de la dècada dels seixanta donessin un salt qualitatiu i passessin a actuar al Price de Madrid.

9. Els Matinals i els Festivals del Price-Hall de Madrid

Els matinals de música moderna del Price-Hall de Madrid van sorgir perquè van haver dos joves emprenedors que van llogar el recinte els diumenges pel matí per tal de tenir un lloc on acollir els joves músics, que poguessin desenvolupar la seva feina i que el públic pogués veure'ls amb la certesa de que els festivals es celebrarien (Íñigo i Pardo, 2005: 26). La programació d'artistes que sortien venia a càrrec dels germans Nieto, José Nieto i Miguel Ángel Nieto; ex- bateria de Pekenikes i presentador radiofònic respectivament. La direcció corria a càrrec de l'empresa Feijoo-Castilla, una empresa creada per Arturo Castilla i el seu cunyat Manuel Feijoo. “Los organizadores querían realizar en Madrid algo parecido a lo que se hacía en el Olympia de París”. (Otaoza, 2012: 6). L'Olympia de París fundat el 1888 és un teatre que actualment continua obert i que a la dècada dels anys seixanta va ser famós per la seva acústica i per la varietat de música en directe que oferia.

El primer Festival de Música Moderna celebrat al Price-Hall va ser el 18 de novembre de 1962. “El año que marca la definitiva ruptura entre la canción tradicional española y la pop es 1962.” (Íñigo, 2004: 40). El format del cartell era d'estètica circense, al ser el recinte on es celebraven aquests festivals un circ on s'acostumava a fer espectacles de varietats i vetllades de boxa. La resta de festivals que es van celebrar al Price-Hall van presentar els grups i cantants que estaven a Madrid a la segona meitat dels anys seixanta. Es van celebrar en total quinze matinals, per desgràcia aquestes matinals i festivals celebrats a aquest recinte van veure la seva fi el 17 de febrer del 1964 degut a les ordres del règim franquista.

“De haber podido prolongarse, hubiera sido el gran fenómeno económico de la música joven en los sesenta. No lo fue porque en el 64 aún no había comenzado el boom de los grupos, que tendría lugar a partir de 1965, con la eclosión de Brincos y sus rivales Los Bravos.” (Íñigo i Pardo, 2005: 29).

Les concentracions de joves no agradaven al règim franquista, aquesta afirmació es pot contrastar amb el que s'escrivía al diari *Pueblo. Diario nacional del Trabajo*. S'escrivía sobre com els joves al sortir dels concerts del Price-Hall feien malifetes, destrossaven vagons de tren o fins i tot es qüestionava a què es dedicaven els joves que assistien a aquests concerts, eren estudiants universitaris?, eren joves obrers?.

“El 26 de febrero del 63, recién celebrada la séptima sesión, comenzaron las hostilidades. En un pie de foto, titulado “Twist en las calles de Madrid”, se analizaba el fenómeno y se mostraba la extrañeza de los mayores ante lo que estaba pasando”. (Íñigo i Pardo, 2005: 33).

Però no era l'únic mitjà preocupat per l'actitud de la joventut, Paloma Otaoza esmenta que la revista *Triunfo*, concretament la nº 27 publicada el 8 de desembre de 1962 va fer un reportatge sobre com uns mil joves universitaris, obrers i oficinistes gaudien amb entusiasme del ritme de la bateria y el Twist als concerts celebrats al Price (Otaoza, 2012: 6). Aquesta afirmació demostra que probablement existia una certa sorpresa davant un esdeveniment d'oci capaç d'ajuntar gent de diferents classes socials i amb diferent formació i activitat laboral.

Les matinals no van tornar a autoritzar-se però l'avenç de la música rock a Espanya ja era imparable.

“En 1964 se prohibió seguir con algo que los mayores «no entendían» y veinticuatro festivales tuvieron la culpa de que una nueva clase, la clase de los jóvenes, irrumpiera con sus propios gustos y, lo que era más incomprendible, los impusieran.” (Íñigo, 2004: 41).

Com apunta García Salueña, les matinals del circ Price de Madrid van portar a Espanya influències de la nova música britànica. Fins la dissolució dels Festivals de Música Moderna del Circ Price aquests van ser un punt de trobada no només

per gaudir de les bandes nacionals, també per que entressin les noves influències britàniques com el *beat* (García, 2013: 28). Aquest fet coincideix amb que Espanya el mateix any va impulsar el I Plan de Desarrollo, un procés en que l'Estat es va obrir culturalment a l'exterior permetent l'entrada d'artistes estrangers i que tinguessin lloc els seus primers concerts al país.

Si bé a Gran Bretanya l'arribada del rock a finals dels anys cinquanta va portar als joves a exaltar-se amb gran entusiasme als salons de ball i els clubs de joventut, no hi ha evidència de que a Espanya s'agredís físicament a la gent als anys seixanta. Segons Gillett:

“Su clientela era tranquila y de orden. Per el rock ‘n’ roll trajo sonidos de las calles a las personas que habían estado rompiendo escaparates y cabinas de teléfono y merodeando en bandas en busca de otras bandas (y a veces dando palizas a gente mayor.” (Gillett, 2008: 294).

El cert és que aquesta problemàtica ja existia abans de l'aparició del rock degut al descontent dels joves per la baixa existència de locals de diversió.

10. El “boom” dels grups espanyols el 1965

Per incidir en el boom del grups musicals rock espanyols l'any 1965 ens centrarem en Los Bravos. Van ser els primers en saltar a la fama internacionalment amb la seva música beat, un subgènere de la música pop-rock originat a Regne Unit aquella dècada. La seva música tot i ser beat no va perdre l'essència espanyola;

“Su pieza “Flamenco” se convirtió en un éxito en 1964, conciliando elementos propiamente autóctonos (como una armonía típicamente españolista y la presencia de la percusión, la guitarra y los jaleos vocales evocando un tablao flamenco) con otros del ámbito internacional, representados, sobre todo, por los ritmos modernos o las texturas de los coros”. (García, 2013: 28).

Això va ser per una raó, el règim franquista buscava potenciar el nacional per sobre de l'estranger per por de les influències que podien desestabilitzar el règim.

Tant aquest grup musical com Los Brincos van seguir la pista a The Beatles intentant harmonitzar les seves veus i els instruments (Íñigo, 2004: 43). El vocalista del grup, Mike V. Kogel l'any 1966 va aconseguir ser el primer cantant espanyol en encapçalar la llista d'èxits britànics aconseguint que un grup espanyol participés per primer cop a programes televisius com Top of the Pops de la BBC o a Radio Carolina (García, 2013: 28).

El paper que va exercir la premsa, els mitjans de comunicació i el màrqueting al voltant dels grups de rock espanyols va ser fonamental per a la informació i comunicació sobre les novetats en el món discogràfic, exercint així el paper de pol d'atracció per a la joventut. A això hem de sumar el factor televisiu, doncs; "A esto había que añadir la euforia televisiva, que había puesto de moda los concursos y la música." (Íñigo, 2004: 59). Les revistes destacades de la dècada que escrivien sobre la música tant autòctona de L'Estat com de la internacional eren "Fonorama" i "Discóbolo".

11. La professionalització dels cantants de rock espanyols

Els grups que a la dècada dels seixanta van adquirir fama i reconeixement eren contractats regularment, però això no els conferia la categoria de professionals. Per ser considerats professionals el règim franquista va posar unes fórmules legals, passar un examen al Sindicato de Actividades Diversas. Això es feia per entorpir l'èxit d'aquells artistes que no s'havien format en el Conservatori i estaven obtenint més èxits que els qui si ho havien fet.

"Los exámenes consistían en tocar un instrumento o cantar una canción, lo que permitía que prácticamente todos los aspirantes pudieran convertirse en profesionales convenientemente sindicados. Pero para ser considerado autor las condiciones eran mucho más complicadas." (Íñigo i Pardo, 2005: 36).

Altres explicacions sobre el per què el règim franquista no volia facilitar la professionalització dels músics son que era per motius econòmics, a base de fórmules legals obtenien diners d'aquests aspirants a músic professional. És

probable que limitant el número d'artistes professionalitzats volguessin preservar la música espanyola de la dècada anterior i evitar més influències estrangeres.

Per a estar capacitats per a firmar com a compositors els artistes havien d'aprovar un examen literari i un de melodia. Els qui no eren capaços de superar la part melòdica de l'examen eren considerats "silbadores". Un fet injust per als artistes perquè la meitat dels seus ingressos anaven destinats a copistes a través de la Sociedad General de Autores, que transcrivien les seves cançons a paper pautat i aconseguien sovint ser co-autors.

"Lógicamente, sólo unos cuantos logragron destacar. El resto siguió sus estudios o su trabajo, otros entraron en el mundillo musical como presentadores de programas, *discjokeys*, ejecutivos de compañías discográficas, productores de otros cantantes, compositores..." (Íñigo,2004:42).

Encara que des de un altre punt de vista també era injust per a músics que sí havien rebut formació durant anys al conservatori que aquells que no ho havien fet poguessin professionalitzar-se realitzant uns exàmens.

La injustícia de la situació no treu que fos necessari per als artistes dedicats a l'entreteniment professionalitzar-se. Alguns artistes destacats que van arribar a la fase professional son: Los Brincos, Los Bravos o Los Pasos però es van incorporar molts més a la llarga llista, no només artistes que van començar de joves fent música rock com a *hobby*. Eren molts els qui van voler ser cantants fent de la seva forma de vida la seva professió i poder convertir la seva passió en el seu suport econòmic. A finals de la dècada dels seixanta tenir un èxit discogràfic podia permetre als artistes dedicar-se professionalment a la música, això va ser amb la irrupció de la música folk però no és el tema que ateny aquest treball.²

² Encara que aquest treball no treballa el moviment de la *nova cançó* catalana, em sembla que el cas del cantant solista Joan Manuel Serrat a finals de la dècada dels anys seixanta ens pot exemplificar de quina manera intervenia el règim franquista en la música, en aquest cas per voler cantar en català al certamen Eurovisión. "Joan Manuel Serrat saltó a la fama cuando pretendió cantar en catalán «La,la,la » para el festival de Eurovisión y fue vetado por Manuel Fraga, ministro

12. El cas The Beatles en relació al règim franquista

Sabem que el règim franquista no era partidari de que tinguessin lloc concentracions de gent jove. L'any 1965 va ser un any de creixement per als grups de música rock espanyola però també un any on la música d'altres països com Gran Bretanya va arribar a l'Estat. La bonança econòmica viscuda a l'Estat la dècada dels anys seixanta va portar a l'aperturisme del país cap a l'exterior. Els joves que podien permetre's viatjar i els turistes que entraven permetien un flux d'informació musical simbiòtica: "La ruptura generacional, constante en todas las épocas, implicó el abandono del bolero y la canción romántica, adoptando las formas y los ritmos americanos y europeos" (Otaoza, 2012: 1). L'atracció de la joventut per la música de Gran Bretanya i d'altres països resulta òbvia si contrastem el que s'estava cantant a Espanya abans de 1960 i la situació política del nostre país: "Londres se había convertido en la Meca de los modernos y en peregrinaje obligado para todos los que nos sentíamos en la onda de las nuevas modas y de los vientos culturales que desde allí soplaban hacia el resto del mundo." (Íñigo, 2004: 65). Anglaterra portava anys d'avantatge a Espanya en el terreny musical però és lògic si tenim en compte que des del segle XIX ha sigut una potència mundial gràcies a tres factors principals: la revolució industrial, el comerç internacional i el seu poder naval i militar.

12.1. Qui eren The Beatles?

A Gran Bretanya els grups que triomfaven eren The Beatles i The Rolling Stones mentre que als Estats Units els Beach Boys, The Mamas and the Papas i The Byrds. Als Estats Units també triomfava a la dècada dels seixanta la música rock/folk de Simon and Garfunkel amb "The sound of silence". En aquesta mateixa línia encara que més propers a la música folk van destacar Bob Dylan amb les seves cançons implicades en temes polítics, socials i filosòfics i Joan

de Información y Turismo, que intentó incluso que se le silenciara en televisión, radio y prensa." (Íñigo, 2004: 55).

Báez que feia cançons de protesta social. Els seus majors seguidors es trobaven entre els universitaris estatunidencs i europeus que es sentien amb consonància amb els missatges de les seves cançons i perquè, en paraules d'Héctor Fouce, son les veus que expressen les vivències de tota una comunitat (Fouce, 2005: 21). La música anglosaxona tenia indubtablement un preeminència i un poder que influiria a països europeus com França, Itàlia o Espanya.

The Beatles va ser un grup de rock britànic nascut el 21 de maig de 1961 al club The Cavern. He triat The Beatles per explicar com es va viure l'experiència dels seus concerts a Espanya per la seva gran fama i per la seva contribució a la civilització, en paraules de Howard Goodall:

“The Beatles fueron los músicos más famosos y exitosos del siglo XX, principalmente, porque sus canciones eran juveniles, pegadizas e imaginativas, y porque todos quienes las escuchaban -millones de personas por todo el planeta- sentían que el mundo era un lugar mejor.” (Goodall, 2013: 333).

Les primeres cançons que fa el grup per als seus primers discos són versions dels músics de rock and roll nordamericans de la dècada dels anys cinquanta com Chuck Berry, Larry Williams o Little Richard, les cançons destacaven pel seu impuls rítmic i seguien la filosofia hedonista. L'estil vocal del grup derivava del rock and roll dur i de el rock suau del gòspel de trucada, als inicis a nivell instrumental eren poc inventius, produïen un so estrident i un ritme aspre equiparable a alguns discs de *twist* nordamericans (Gillett, 2008: 302).

El grup de pop/rock va experimentar el 1968 amb la música psiquedèlica fent un viatge a la Índia transcendental per als integrants del grup i per al canvi que va donar la seva música. Això és degut a un canvi social, es passa de viure als anys cinquanta a viure en la dècada dels seixanta on estan passant esdeveniments que radicalitzen els joves: la guerra de Vietnam i la lluita pels drets civils (Fouce, 2005: 20). En el món de la música apareix el so estèreo i l'enregistrament per pistes que permet a The Beatles deixar d'actuar en directe (l'ensordidor soroll del públic ja no ho permetia) i fer música amb efecte envoltant, més acord amb l'experiència del consum de drogues al·lucinògenes i amb aquest nou context

social d'Estats Units i Vietnam que arriba fins a Europa. El 1969 el grup va dissoldre's per a seguir camins per separat.

A continuació utilitzo el cas d'èxit paradigmàtic de The Beatles per relacionar-ho amb els concerts que van fer a l'Estat espanyol durant el règim franquista a la dècada dels anys seixanta.

12.2. Un epíleg: La novel·la d'Alfons Cervera

En aquest apartat final del treball hem decidit incloure l'anàlisi d'alguns dels aspectes que es poden extreure de la novel·la d'Alfons Cervera titulada "La noche en que los Beatles llegaron a Barcelona" per a poder tractar com haguessin estat les vivències d'una persona jove en un concert de rock a l'època franquista.

La novel·la d'Alfons Cervera ens ajuda a crear un imaginari a l'actualitat sobre com podien haver estat els concerts de rock durant el franquisme. A partir d'un fet real, els concerts que van fer els Beatles l'any 1965 a l'Estat espanyol;

"The Beatles ofrecen dos conciertos en las plazas de toros de Madrid y Barcelona en julio de 1965, unos actos que convocaron a muchos políticos y figuras de la cultura, y que contaron con diferentes agrupaciones españolas como teloneras, destacando los Pekenikes de Madrid y Los Sírex de Barcelona." (García: 2013, 28).

L'autor de la novel·la es centra en fer un relat al voltant dels fets ocorreguts al concert que va tenir lloc a la Plaça Monumental de Barcelona el 3 de juliol de 1965. Cervera ens endinsa en l'ambient que vivia la joventut que va assistir a aquests concerts i com es van enfrontar a la violència més incívica i inhumana per part de la policia, amb la convicció de que per ser-ho podien actuar de qualsevol manera i que els seus actes fossin impunes. Alfons Cervera rescata del passat uns esdeveniments, unes memòries que mereixen ser recordats i coneguts per les noves generacions.

La novel·la ens mostra aspectes culturals de l'època que podem extrapolar al gruix de la població. Cervera treu a la superfície temes presents a l'Espanya del

règim franquista que comento a continuació com la immigració interior espanyola, la por a sortir dels pobles o el rebuig cap a l'homosexualitat.

El pare dels dos joves protagonistes que viatgen a Barcelona des de Los Yesares (Madrid) per a veure el concert dels Beatles, té por de que viatgin perquè la por a quelcom desconegut era habitual. La següent cita resumeix la inquietud del pare i el dolor que va sentir pels esdeveniments que van succeir aquella nit:

“Qué se te habrá perdido a ti con Miguel en Barcelona. Los golpes, padre. Un extraño dolor de dimensiones infinitas. Tantos años, tantos, y es como si aún tuvieras en la cabeza las tembladeras del miedo, el charco de orina al pie de la incoscienza, las risas del coro que cantava violentamente a través de la noche.” (Cervera, 2017: 31).

Ens parla també de la immigració interior espanyola de la gent de poble que anava a les ciutats a buscar millors condicions de vida. La família de Miguel eren valencians i estiuejaven a Los Yesares. Un altre aspecte que senyala l'autor és el del perill de tenir un aspecte físic semblant al que normativament s'associa a una dona durant l'època franquista perquè s'associava a l'homosexualitat i a la manca de virilitat:

“Las preguntas del monstruo que tú no sabes responder porque no sabes nada. Las detenciones en las calles siguen como entonces, aunque tal vez sean otros los motivos. Llevabas el pelo largo. Te decía padre que lo sujetaras con una cinta y tú te ponías una gorra a cuadros que alguien te había regalado no sé cuándo ni por qué.” (Cervera, 2017: 89).

La novel·la insisteix en el fet de recordar, de no deixar morir en el passat el patiment de les persones que van haver de patir la repressió i que van arribar a morir per la violència del franquisme. El relat no explica l'experiència al concert, que mai es va arribar a produir, sinó que s'entremescla el relat dels records d'infantesa al poble, la pallissa que rep el protagonista que mor a mans de la policia a un subterrani de la comissaria de Via Laietana i el que haurien d'haver estat vivint al concert dels Beatles: “Ya habrán cantado los conjuntos que subían al escenario antes de los Beatles. Te hubiera gustado escuchar a Los Sírex, uno de tus grupos favoritos.” (Cervera, 2017: 80).

Cervera incideix en el fet que els actes de la policia eren inútils davant l'arribada de la modernitat dels nous temps:

“Ya no les era útil en los nuevos tiempos. La dictadura descolgaba de la percha carcomida de sus uniformes, sacaba las ratas muertas de la bañera y se cambiaba la ropa para acomodarse sin complejos a esos nuevos tiempos. Pobre monstruo. Hay que entender por qué te golpeaba, por qué su risa era la huella de una desazón que te encogía como a un niño miedoso en el tablero meado de la silla, por qué ordenaba como un entusiasta director de orquesta el coro de voces que te rompía los tímpanos mientras sonaba en la Monumental la despedida de Laila a la Puerta de las cocheras de Ambrosio en Los Yesares.” (Cervera, 2017: 82).

L'anterior cita del llibre de Cervera ens posa en context per entendre que a l'Espanya on Manuel Fraga era Ministre d'Informació i turisme la modernitat ja estava arribant. Carlos del Amo afirma al seu article del diari *El Mundo* que les cròniques del dia següent sobre el concert celebrat a Barcelona ressaltaven l'ordre públic en comparació amb el desordre existent a altres latituds. La música rock de països estrangers va continuar arribant i la música rock nacional es va desenvolupar a ritmes accelerats a partir de la mort del dictador Franco l'any 1975.

13. Conclusions

- Tots els conflictes viscuts durant la dècada dels anys seixanta a Espanya demostren que el règim franquista no va propiciar un estat del benestar o un estat de pau absolut. Encara i la conflictivitat que el règim va anar controlant, no podem oblidar que aquesta dècada va suposar un gran creixement econòmic i una obertura cap a les fronteres exteriors obrint també la possibilitat de rebre les influències d'altres cultures, ideologies, mentalitats i formes de vida.
- La conflictivitat espanyola viscuda durant la dècada dels seixanta va afectar a varis àmbits però considero que la conflictivitat estudiantil està especialment relacionada amb aspectes propis del fenomen de la música rock que comparteixen tant aquesta generació de joves universitaris com els joves que es van aficionar a aquest gènere musical a l'època: el trencament generacional dels fills amb els seus pares, la busca de respostes en altres cultures i ideologies i sobretot, un sentiment de rebel·lia. En el cas dels joves universitaris aquesta rebel·lia es manifestava a través de vagues i manifestacions però en el cas dels fanàtics de la música rock probablement l'acte de rebel·lia estava present en el fet d'escoltar aquesta música a la ràdio o assistir a concerts en el context d'un règim polític autoritari com el franquista.
- En la primera part del treball faig una distinció entre cultura de masses i alta cultura. L'alta cultura va sorgir en primer lloc i posteriorment va sorgir la cultura de masses que forma part d'una globalització a través dels mitjans de comunicació. Per tant no és desgavellat pensar que els mateixos joves universitaris que tenien accés a l'alta cultura, gaudien també d'un producte de la cultura de masses com és la música rock. En conseqüència, ens trobem en un moment important en que l'alta cultura i la cultura de masses conflueixen.

- Si la música rock espanyola dels anys seixanta no ha tingut el ressò que ha tingut a altres països europeus i americans és pel context polític del país, que va dificultar-ne el seu desenvolupament i creixement. Però com hem pogut comprovar en aquest treball sí existien els cantants de rock, les agrupacions i fins i tot la manera de professionalitzar-se.
- La campanya del ministre Manuel Fraga "Spain is different" on es van mostrar cartells propagandístics que tenien com a destinataris els turistes estrangers sovint mostraven elements del folklore espanyol com dones vestides amb el vestit de flamenca o gent tocant la guitarra espanyola, i precisament aquesta és la imatge que segurament el règim hagués volgut conservar de la música espanyola però aquesta va evolucionar. En contraposició trobem la música rock, una música la qual el règim franquista va intentar frenar entorpint la professionalització dels músics de rock probablement per a preservar la música autòctona d'Espanya.
- Considero també molt important la influència de la música rock hispanoamericana en el naixement de la música rock espanyola perquè va trencar amb la bretxa lingüística que existia a l'Estat respecte la llengua anglesa, permetent que els músics espanyols entenguessin les lletres de les cançons de gran cantants estatunidencs com Elvis Presley escoltant les versions de grups com Los Llopis o els Teen Tops i poguessin crear les seves pròpies versions en castellà.
- L'adolescència i la joventut poden ser etapes vitals complicades per a algunes persones i la música rock en la dècada dels seixanta va ser una força unificadora tan a nivell estatal com internacional. Una manera de que la joventut visqués el sentiment de pertànyer a un grup amb el qual es sentissin identificats. La desvinculació dels joves de la música autòctona espanyola de la dècada dels anys cinquanta i anterior és una mostra de la ruptura generacional respecte el que escoltaven els seus pares, i també es mostra aquesta desvinculació amb l'ús polític de la música folklòrica. Entenc que les ruptures generacionals son imprescindibles per a que les

noves generacions puguin crear i experimentar coses diferents. Com em vist en aquest treball als seixanta aquesta ruptura va desembocar en el naixement de la música pop i rock.

14. Bibliografía i webgrafia

- AA.VV. (1977). *La cultura bajo el franquismo*. Barcelona. Ediciones de bolsillo.
- Cervera, A. (2018). *La noche en que los Beatles llegaron a Barcelona*. Barcelona. Piel de Zapa.
- Chaves, J. (2019). *Mecanismos de control social y político en el primer franquismo*. Barcelona. Antrophos Editorial.
- De la Iglesia, A. (2005). «*I've got my mojo working*». *Londres 1960-66: Los mods, los clubs, los grupos, la herencia*. Madrid. Armas Tomar Ediciones.
- De Riquer, B. (2010). *Historia de España. La dictadura de Franco* (Vol. 9). Barcelona. Crítica/ Marcial Pons.
- Diari Pueblo. (26 de gener de 1963). Peu de foto «Twist» en las calles de Madrid.
- Fontana, J, et al. (2000). *España bajo el franquismo*. Barcelona. Biblioteca de bolsillo.
- Fouce, H. (2005). *La música pop i rock*. Barcelona. UOC.
- Gillett, C. (2008). *Historia del rock. El sonido de la ciudad*. Barcelona. Ediciones Robinbook.
- Goodall, H. (2015). *Una historia de la música. La contribución de la música a la civilización, de Babilonia a los Beatles*. Barcelona. Antoni Bosch Editor, S.A.
- Mora Contreras, F.J., & Viñuela Suárez, E. (2013). *Rock around Spain: historia, industria, escenas y medios de comunicación*. Edicions de la Universitat de Lleida.
- Muñoz, J. (2006). *Cuadernos para el diálogo: 1963-1976. Una historia cultural del segundo franquismo*. Madrid. Marcial Pons Ediciones de Historia.
- Sesma, N. (2024). *Ni una ni grande ni libre. La dictadura franquista*. Barcelona. Editorial Planeta, S.A.
- Townson, N. (2009). *España en cambio: el segundo franquismo. 1959-1975*. Siglo XXI de España Editores.
- Íñigo, J. (2004). *Cuando éramos jóvenes. España años 60: recuerdos de una década apasionante*. Madrid. La esfera de los libros.
- Íñigo, J i Pardo, R. (2005). *Una historia del pop y el rock en España: los 60*. Madrid. RTVE Música.

[Aula Deleuze]. (2024, 30 d'abril). Entrevista a Miguel Morey. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=W6sRFSgzqfo>

Bengoechea, S. (2022). La eclosión de la juventud y feminismo en España (años 60 y 70). Ser Histórico. URL: <https://serhistorico.net/2022/08/01/la-eclosion-de-la-juventud-y-feminismo-en-espana-anos-60-y-70/>

Del Amo, C. (1 de juliol de 2005). Cuando los Beatles aterrizaron en la España de julio del 65. El Mundo. <https://www.elmundo.es/elmundo/2005/07/01/cultura/1120218051.html>

García, Y. (2010). Un cuerpo extraño. Historia del rock en España. La 2 de TVE. URL: <https://www.rtve.es/play/videos/archivos-tema/archivos-tema-20101027-0027/912650/>

Paloma Otaola Gonzalez, «La música pop en la España franquista: rock, ye-ye y beat en la primera mitad de los años 60», ILCEA [En línea], 16 | 2012, Publicado el 04 julio 2012, consultado el 9 mayo 2024. URL: <http://journals.openedition.org/ilcea/1421> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/ilcea.1421>

RTVE. (04/11/2011). Rock en España. [Episodi de programa de televisió]. Archivos tema. URL: <https://www.rtve.es/play/videos/archivos-tema/archivos-tema-20101027-0027/912650/>

RTVE. (09/06/1987). Año 1962. [Episodi de programa de televisió]. Qué noche la de aquel año. URL: <https://www.rtve.es/play/videos/que-noche-la-de-aquel-ano/noche-aquel-ano-ano-1962/3408181/>

RTVE. (17/12/2010). Pop y Rock. [Episodi de programa de televisió]. Cómo hemos cambiado. URL: <https://www.rtve.es/play/videos/como-hemos-cambiado/como-hemos-cambiado-pop-rock/966725/>